

“Dit wiel is te klein”

BEGELEID ROLLENSPEL VERSTERKT REKENTAAL

Rollenspel wordt wel als de motor van reken- en taalontwikkeling bij kleuters gezien, omdat daarin vaardigheden, kennis en ervaringen aan bod komen die kinderen voor een optimale ontwikkeling nodig hebben. Het begeleiden van rollenspel blijkt een effectieve manier te zijn om specifieke reken- en wiskundige begrippen aan te reiken, waarna kinderen deze in het spel gaan toepassen.

Tekst
Aafke Bouwman

De auteur is adviseur bij
CPS

Foto's
Ruth Verkerk, basisschool
Op Dreef, Utrecht

De aandacht voor het effect van rollenspel bij kleuters is de afgelopen jaren sterk toegenomen en onderzocht. (Hirsh- Pasek et al 2009). Juist ook om spel een aspect van opbrengstbewust handelen te laten zijn.

Hoeken als de zandtafel, bouwhoek, huishoek en watertafel zijn een bron van mogelijkheden om reken- en wiskundige verschijnselen te ontdekken en verdiepen. De leraar laat in rijk ingerichte hoeken kinderen spelen, en verwacht dat kinderen vanzelf rekentaal gaan gebruiken. Dat blijkt vaak een misvatting. Zonder begeleiding blijven veel kansen voor reken- en wiskundige ontdekkingen en het gebruik van rekentaal liggen. Meespelen is dan ook een veel gebruikte begeleidingsvorm, maar voor kinderen die over weinig rekentaal beschikken niet effectief genoeg. Een model bestaande uit verschillende vormen van spelbegeleiding biedt handvatten om spel wel degelijk effectief te begeleiden met als doel dat de rekentaal wordt versterkt.

De themahoek bevat zoveel mogelijk materialen om de werkelijkheid na te kunnen bootsen en taal te ontlocken. Sharida observeert dagelijks het rollenspel en doet waar dat nodig is een interventie. Door te observeren krijgt ze informatie over de kwaliteit van het spel en het gebruik van rolspecifieke rekentaal. Vervolgens sluit ze –als dat nodig is– aan bij het spel en geeft betekenisvolle impulsen, waardoor spel en rekentaal elkaar verrijken. De monteurs hebben een probleem, Sharida neemt de rol aan van speladviseur en geeft met haar vraag en suggestie een nieuwe impuls en verwoordt handelingen, waardoor de kinderen met de aangereikte rekentaal verder gaan. Naast de rol van speladviseur zijn er nog twee rollen, namelijk speelleider en meespeler. In onderstaand model worden de rollen toegelicht.

MODEL SPELBEGELEIDING

Het model spelbegeleiding biedt leraren handvatten om het rollenspel gerichte (reken) inhoud en betekenis te geven. Observatie, demonstratiespel en spelbegeleiding vinden afwisselend plaats.

- Spelobservatie: de leraar stelt vooraf vast, welke kinderen, met welk doel worden geobserveerd. Na de observatie (enkele minuten) wordt besloten welke vorm van spelbegeleiding nodig is.
- Demonstratiespel: uit een spelscenario (een samen met de kinderen bedacht verhaal) worden enkele rolgebonden handelingen gedemonstreerd en daarbij passende rolgebonden rekentaal gebruikt.

Een voorbeeld uit de praktijk

Jos en Hafna spelen in de garage, waar een grote auto van constructiemateriaal, auto-onderdelen en gereedschap staat. Zij zijn monteurs en overleggen ze hoe ze de auto ‘echter’ kunnen maken. Ze hebben auto’s bekeken, met een tablet gefotografeerd en hebben het tablet bij de hand. Jos: deze wioldoppen moeten precies passen op de wielen, want dat is bij onze auto ook zo. Hafna heeft een idee: ‘we leggen ze erop.’ Helaas blijkt dat de wioldoppen te groot zijn voor de wielen van de constructieauto. Jos: ‘ze moeten kleiner’ en hij probeert op allerlei manieren de wioldoppen passend op de wielen te krijgen door te draaien en schroeft er tenslotte een wiel af. Het wiel ligt naast de wioldop

en de twee monteurs bekijken beide voorwerpen, draaien ze, maar komen niet verder. Leerkracht Sharida was de spelsituatie aan het observeren en besluit een interventie te doen door een suggestie te geven. Ze gaat de garagehoek in en vraagt de kinderen naar de stappen die ze hebben gezet en vat ze samen. Sharida: ‘dus jullie willen de wioldoppen precies passend maken, zodat het wiel en de wioldop even groot zijn. Ik zie dat monteur Jos het wiel er al heeft afgehaald en naast de wioldop op de grond heeft gelegd. Monteur Hafna, hoe kom je erachter hoe groot het verschil tussen het wiel en de wioldop is?’ Hafna meet met haar vinger de omtrek van zowel het wiel en

de wioldop en laat het daarna nog eens in de lucht zien. Jos: ‘het wiel is te klein.’ Sharida legt papier en potloden neer en stelt dezelfde vraag: ‘monteurs, jullie willen zowel het wiel als de wioldop precies laten passen. Hafna heeft met haar vinger de vormen omgetrokken. Hoe kan het papier jullie helpen?’ Jos heeft een idee: ‘we doen het zo’ en tekent het wiel en wioldop om en legt ze naast elkaar. Direct daarna wordt gepast en gemeten en overlegd met woorden als omtrekken, precies passen, bijna past het en even groot, groter en kleiner dan. Inmiddels heeft Sharida zich weer teruggetrokken.

- Daarna volgt opnieuw observatie van het rollenspel en wordt besloten of en welke vorm van spelbegeleiding passend is.
- Spelbegeleiding kent drie rollen: spelleider, speladviseur en meespeler, die allen afhankelijk van de spelsituatie kunnen worden ingezet. In de rol van spelleider kun je tijdens het spel invloed uitoefenen door vragen te stellen en opdrachten te geven. De rol van speladviseur betekent: buiten het spel blijven en een korte suggesties geven, materialen toevoegen en weghalen. In de rol van meespeler in het spel zoek je aansluiting bij het spel van het kind door een rol aannemen en een gelijkwaardige medespeler te zijn. De leraar stut en steunt het spel en de taal (scaffolding).

De leraar kan tussen de stappen schakelen. Er kan worden gestart met demonstratiespel, maar ook met een observatie of met spelbegeleiding. Van belang is dat de leraar een balans zoekt tussen zelf laten ontdekken en het rollenspel bewust verrijken met rekentaal.

Actie	Te gebruiken ondersteunende instrumenten
1. Observatie rollenspel vanuit een doel	Eigen observatie en registratie instrument Observatie-model Rollenspel Leong & Bodrova 2012 (als bijlage toegevoegd) Doelen rekenen/wiskunde jonge kind SLO (www.slo.nl)
2. Demonstratiespel <i>De leraar is een model</i>	
3. Observatie rollenspel, effect van het demonstratiespel	Zie stap 1
4. Spel begeleiden: spelleider, speladviseur, meespeler <i>De leraar ondersteunt</i>	Checklist interventies spel 3 rollen (als bijlage toegevoegd)
5. Observatie rollenspel	Zie stap 1

Model spelbegeleiding © A. Bouwman CPS 2015

DE KRACHT VAN ROLLENSPEL

Symbolisch of verbeeldend spel is de verzamelaar voor allerlei spelactiviteiten waarin kinderen de wereld op een eigen manier verbeelden en verwerken. 'Een rij stoelen verbeeldt de bus en gekleurde schijfjes worden als geld in de winkel gebruikt. Rollenspel is een aspect van symbolisch spel en wordt als een zeer belangrijke fase in de spelontwikkeling van kleuters gezien, omdat zij in deze 'doen alsof' fase imiteren en taal overnemen om het spel betekenis te geven.

Als zij voldoende ervaring met het imiteren hebben opgedaan, ontstaat de behoefte om zelf vorm te geven aan de rol. Van 'doen alsof' naar 'echt en zeker weten'. Het stapelen van blokken, wordt een stevige toren op de gewenste hoogte vanuit de rol van bouwvakker. De vraag 'weet je zeker dat de toren net zo lang is, als de streep op de muur?' nodigt uit om op verschillende manieren met behulp van maten en instrumenten de hoogte te meten, te noteren en te controleren. (Jansen-Vos, 2004). Volwassenen benutten vanuit een rol kansen om specifieke taal aan te reiken: 'Bouwvakker, hoe meet je met de rolmaat precies de hoogte van de toren? 'Hoe schijf ik de hoogte goed op?'

Kinderen ontwikkelen zich van eenvoudige rolgebonden handelingen naar complexere rollen en gebruiken steeds meer rolspecifieke rekentaal, zoals: 'ober, heeft u geld terug van een briefje van 10 euro?' of 'groenteboer, hoeveel appels liggen nog in de doos?' 'Dokter, voor deze wond heb ik een langere rol verband nodig.'

Veel kinderen hebben begeleiding en ondersteuning van een volwassene nodig die rekentaal tijdens het spel inbrengt, ondersteunt met voorwerpen en vragen vanuit de rol die het kind speelt stelt. Dit varieert van eenvoudige vragen als 'monteur, mag ik van jou vier grote

tandwielen?’ tot vragen die aanzetten tot denken en redeneren en daarmee het gebruik van specifieke taal stimuleren, zoals ‘bouwvakker, hoe weet je nu zeker of de ramen even groot zijn?’ De taxonomie van Bloom is een hulpmiddel bij het formuleren van vragen. Vragen uit de drie lagere denkorden richten zich op de kennis van begrippen en deze kunnen toepassen. Vragen uit de drie hogere denkorden zetten aan tot denken en creativiteit. Hoe gedetailleerder de rolgebonden handelingen, hoe specifieker de taal wordt.

Creëren	Architect: bedenk eens drie verschillende verbindingen voor de brug van Kapla dierenverzorger: stel je eens voor dat de apen door de hele dierentuin kunnen lopen? Hoe zorg jij ervoor dat ze niet kunnen ontsnappen?
Evalueren	Wat vind je nu van je oplossing om de toren rechter te maken? Waardoor vind je het een goede oplossing om de bekers minder vol te schenken
Analyseren	Ober: welke bekers zijn nodig om alle kinderen een volle beker drinken te kunnen geven? Bakker; hoe komt dat ik wel een zandtaartje kan maken, maar dat de bal van zand uit elkaar valt?
Toepassen	Architect: Wat kun je nog meer doen, zodat de toren blijft staan? Ober: hoe weten de klanten wat het gerecht kost?
Begrijpen	Wat gebeurt er met het zand als ik nat maak? Ober: Hoeveel kinderen kunnen mee-eten?
Herinneren	Bouwvakker: hoeveel blokken heb je gebruikt voor je dierenhok? Hoeveel borden en bekers liggen er? Ober: hoeveel moest ik betalen?

Voorbeelden van vragen die vanuit een rol kunnen worden gesteld. (Taxonomie Anderson & Kratwohl, 2002)

TIPS VOOR SPELBEGELEIDING

Leraren die bewust met spelbegeleiding bezig zijn, stellen vragen als: ‘hoe weet ik nu of ik op een passende manier een vraag stel en rekentaal kan inbrengen. Is het kind wel aan deze vraag toe? ik zie ze rommelen, hoe kan ik ze verder brengen? Is het niet handiger om een suggestie te geven en hoe zorg ik ervoor dat ik het spel niet verstoort?’

Spelbegeleiding met als doel rekentaal te versterken vraagt van leraren onderstaande aspecten:

- Kennis van rekentaal, passend bij de situatie en leeftijd. Een leraar kan pas rekentaal toevoegen als ze weet dat begrippen als bijvoorbeeld omtrek, passen, groter, bijna passend gepaste begrippen zijn. Dit vraagt dat een leerkracht weet wat rekentaal is.
- Kennis van en inzicht in spelontwikkeling gaat vooraf aan de vorm van spelbegeleiding. Inzicht vergroot de mogelijkheden om rekentaal te versterken, te begeleiden en te stimuleren. Het 5 stappen model van Bodrova en Leong (2012) biedt een helder overzicht van rollenspelontwikkeling. Elke stap zegt iets over materiaalgebruik, het gebruik van een spelverhaal, speluur en het gebruik van (reken) taal. Hoe complexer het rollenspel, hoe rijker de taal. Het model rollenspelontwikkeling is opgenomen als bijlage bij dit artikel.
- Voordat een vorm van spelbegeleiding wordt ingezet, observeert de leraar eerst in welke fase het kind speelt. Daarmee wordt ook inzicht verkregen in het taalgebruik. Na de observatie volgt een analyse en besluit de leraar wel of niet tot spelbegeleiding. Spelbegeleiding biedt een meerwaarde als het

spel in een bepaalde fase blijft steken. Denk bijvoorbeeld aan weinig ontwikkeling in handelingen en beperkte interactie en het gebruik van reken- en wiskundige begrippen.

- Rekentaal inbrengen wordt effectiever door de spelbegeleiding voor te bereiden. Denk vooraf na over een vraag of probleem waar over nagedacht moet worden en uitnodigt tot het gebruik van rekentaal. Zet de vraag dan in vanuit de rol van spelleider, speladviseur of meespeler. Besluit dan tijdens het spel welke rol het meest passend is om de vraag in te brengen.
- Er zijn ook kinderen die zich door de begeleiding geremd kunnen voelen. Rollenspel waarbij

interactie, onderzoek en rekentaal volop aanwezig is, is op dat moment niet gebaat met een leraar die in het spel stapt. Observeren blijft voortdurend nodig en draagt bij aan een inschatting maken van de fase van spelontwikkeling, de mate van interactie en het gebruik van rekentaal tussen kinderen.

Leraren die regelmatig het spel aan de hand van het model begeleiden, ervaren dat zowel het rollenspel als de rekentaal in kwaliteit en diversiteit toenemen. Zo is rollenspel een vliegwiel voor de rekentaalontwikkeling.

Ervaringen uit de praktijk (Ruth Verkerk, basisschool Op Dreef, Utrecht)

Het model spelbegeleiding geeft mij handvatten om het spel bewuster te begeleiden. Voordat ik het model ging gebruiken, observeerde ik kinderen in de bouwhoek en controleerde alleen of ze de begrippen kenden. Nu ben ik me bewuster van de rol die ik kan inzetten om rekentaal te stimuleren. Ik observeer eerst wat er tijdens het spel gebeurt. Als ik zie dat een kind een tijdje met een handeling bezig is en niet verder kan, sluit ik aan met een vraag en breng

taal in. Ik heb een globaal overzicht van de drie rollen in mijn hoofd en bereid ook enkele vragen voor die ik zou kunnen stellen. Grote winst vind ik, dat ze vervolgens de aangereikte taal in het spel in verschillende hoeken en andere activiteiten gebruiken en uitbreiden en voor mij voelt deze manier van spel begeleiden veel natuurlijker.

Literatuur

- Andersen, L.W., & Kratwohl, D.R. (2002). *A revision of Bloom Taxonomy: An overview in Theory into practice*, 41, 4.
- Hirsh-Pasek, K., Michnick Golinkoff, R., Berk, L., & Singer, D. G. (2009). *A mandate for Playful Learning in Preschool*. New York: Oxford.
- Jansen-Vos F. (2004) *Spelen en ontwikkeling*. Van Gorcum, Assen
- Leong, D & Bodrova E. (2012) *Assessing and scaffolding Make-Believe Play*. In: *Young children*, January 2012.